

Deficyty w rozwoju poznawczym, emocjonalno – społecznym oraz motorycznym u osób z różnym stopniem upośledzenia

	<i>Upośledzenie lekkie</i>	<i>Upośledzenie umiarkowane</i>	<i>Upośledzenie znaczne</i>	<i>Upośledzenie głębokie</i>
Procesy orientacyjne: spostrzeganie	Sprawność spostrzegania zbliżona do obserwowanej u osób w normie; postrzeganie mało precyzyjne, trudności z wyróżnianiem istotnych szczegółów.	Zmniejszona sprawność spostrzegania; osoba spostrzega cechy konkretne, nie odróżnia cech ważnych.	Znacznie zmniejszona sprawność i szybkość spostrzegania; spostrzeżenia niedokładne; trudności rozpoznawania przedmiotów, wyodrębniania elementów z całości.	Głęboko zaburzona sprawność spostrzegania; w niektórych przypadkach nie udaje się wywołać koncentracji wzroku na przedmiocie; reakcje dotyczą głównie bodźców sygnalizujących pokarm.
Uwaga	Uwaga dowolna dobrze skoncentrowana na materiale konkretnym; krótko i słabo koncentruje się na treściach abstrakcyjnych, trudnych do zrozumienia, ograniczony zakres uwagi.	Trudności z koncentrowaniem uwagi dowolnej; dobrze koncentruje uwagę wykonując czynności proste, mechaniczne i na interesujących przedmiotach; dominuje uwaga mimowolna.	Znaczne trudności w mobilizowaniu uwagi; osoba koncentruje się na przedmiotach służących zaspokajaniu potrzeb, wyróżniających się, np. zdecydowaną barwą; uwaga jedynie mimowolna, brak uwagi dowolnej.	W niektórych przypadkach brak objawów koncentracji uwagi mimowolnej.
Pamięć	Dobra pamięć mechaniczna, zdarzają się przypadki wybitnie dobrej pamięci „fotograficznej”; Słaba pamięć logiczna i dowolna; uczenie się bez zrozumienia; wolne tempo uczenia; osoba zapamiętuje piosenki, wiersze.	Dobra pamięć mechaniczna, zdarzają się przypadki wybitnie dobrej pamięci „fotograficznej”; ograniczony zakres pamięci; bardzo wolne tempo uczenia się; osoba potrafi zapamiętać proste piosenki i wierszyki.	Zapamiętywanie znacznie utrudnione; zakres pamięci znikomy, mała trwałość pamięci; osoba potrafi zapamiętać powtarzające się bodźce i zdarzenia.	Zapamiętywanie i uczenie się zniesione lub widoczne tylko w opanowaniu prostych reakcji ruchowych lub reakcjach odszukiwania schowanego przedmiotu.
Mowa	Opóźniony rozwój mowy, często posługiwanie się pojedynczymi słowami lub mało złożonymi zdaniami; trudności z wypowiedzaniem myśli, formułowaniem wypowiedzi, agramatyzmy; częste wady	Znacznie obniżony rozwój mowy, w wypowiedziach pojedyncze słowa; osoba używa prostych zdań, jest w stanie komunikować się w sposób prosty; mogą pojawiać się liczne agramatyzmy, wymowa wadliwa, mniej	Znaczne opóźnienie rozwoju mowy; osoba często nie buduje zdań, wypowiedzi monosylabami lub jednym słowem; czasem używa zdań prostych, wyuczonych; nie odmienia przez przypadki; znacznie ograniczona	Mowa niewykształcona, osoba może opanować kilka słów (najczęściej zdeformowanych), rozumie kilka prostych poleceń; głęboko upośledzona komunikacja lub jej brak.

	wymowy; zmniejszony zasób słownictwa.	wyraźna, ograniczony zasób słownictwa, brak pojęć abstrakcyjnych.	komunikacja; wymowa często bełkotliwa; zasób słownictwa minimalny.	
Procesy intelektualne: myślenie	Dominuje myślenie konkretnoobrazowe nad abstrakcyjnym myśleniem pojęciowo – słownym; upośledzone abstrahowanie, uogólnianie, porównywanie oraz rozumowanie przyczynowo – skutkowe, wnioskowanie i tworzenie pojęć; mała samodzielność myślenia, zwolnione tempo, mała płynność i plastyczność; słaby krytycyzm, ograniczona zdolność do samokontroli; osoba dobrze definiuje pojęcia konkretne, nie potrafi podać definicji pojęć abstrakcyjnych.	Słabo rozwinięte myślenie pojęciowo – słowne; myślenie ma charakter konkretnoobrazowy; upośledzone rozumowanie przyczynowo – skutkowe; bardzo wolne tempo myślenia; brak samodzielności krytycyzmu, zdolności do samokontroli; pojęcia definiuj przez opis przedmiotu i materiału, z którego jest zrobiony lub przez użytek.	Dominuje myślenie sensoryczno – motoryczne, znacznie ograniczone myślenie pojęciowo – słowne.	Nie wykształcone.
Maksymalny poziom rozwoju umysłowego	W wieku 15 – 21 lat osiąga wiek inteligencji 8 – 12 lat	W wieku 15 lat osiąga wiek inteligencji do 7 – 8 lat	W wieku 8 – 10 lat osiąga wiek inteligencji do 3 lat; Osoby dorosłe nie przekraczają poziomu intelektualnego 5 – 6 lat	Osoby dorosłe nie przekraczają poziomu intelektualnego 3 lat
Procesy wykonawcze: motoryka	Najczęściej opóźniony rozwój ruchowy: siadanie w końcu 1 roku życia, chodzenie pod koniec 2 roku życia (u małych dzieci do 5lat – czasami minimalnie opóźniony rozwój motoryczny i sprawność motoryczna w stosunku do dzieci w normie); ograniczona precyzja ruchów, ruchy mogą być słabo skoordynowane; może opanować	Poważnie opóźniony rozwój ruchowy: siadanie w 2 roku życia, chodzenie w 3 roku życia; dość dobrze radzi sobie z samoobsługą; wyuczane w wykonywaniu prostych czynności zawodowych, pod nadzorem obsługuje proste urządzenia i maszyny; ruchy mało precyzyjne, niezgrabne; wolne tempo czynności ruchowych.	Znacznie opóźniony rozwój ruchowy: siadanie i chodzenie w wieku przedszkolnym; osoba może przyswoić sobie ruchy niezbędne do wykonywania czynności związanych z samoobsługą, ale wymaga to dłuższego ćwiczenia; znacznie upośledzona motoryka rąk.	Zdolna do opanowania chodzenia; ruchy automatyczne, stereotypowe, które służą wykonywaniu prostych czynności.

	czynności zawodowe i bardzo dobrze je wykonywać.			
Procesy emocjonalno – motywacyjne oraz dojrzałość społeczna	Oslabiona kontrola emocji, popędów, dążeń; utrudnione przystosowanie społeczne; niektóre osoby osiągają dobry stopień uspołecznienia; dobrze współpracują z innymi.	Okazuje uczucia i potrzeby; słabo kontroluje emocje, popędy i dążenia; przywiązuje się do osób bliskich i wychowawców; samodzielna w wykonywaniu prostych czynności samoobsługowych po wyuczeniu.	Osoba zdolna do okazywania uczuć, przywiązania. Nie kontroluje emocji i popędów; mało samodzielne, wymaga stałej pomocy i kontroli; osoba nauczona dba o higienę osobistą.	Zdolna do wyrażania prostych emocji; najczęściej brak objawów życia uczuciowego i przejawów samodzielności. Często nawet w wyniku długotrwałego ćwiczenia nie można nauczyć sygnalizowania potrzeb fizjologicznych; Osoba potrzebuje całkowitej opieki i nadzoru.
Maksymalny poziom dojrzałości społecznej	17 lat	10 lat	7 – 8 lat	4 lata

Objawy upośledzenia umysłowego

Objawy podstawowe

Podstawowym objawem upośledzenia umysłowego jest słabo lub wcale nie wykształcone myślenie abstrakcyjne, przebiegające na podstawie systemu pojęć charakteryzujących różne aspekty rzeczywistości. Słabe osiągnięcia w rozwoju myślenia powodują trudności w rozumieniu istniejących relacji nadrzędności i podrzędności pomiędzy pojęciami, które są nazwami różnych przedmiotów. Przystawając wiedzę społeczno – przyrodniczą nie potrafią uporządkować jej organizując w logicznie powiązany system.

W procesie spostrzegania osób upośledzonych umysłowo występują:

- trudności z analizą i uogólnianiem spostrzeganych faktów,
- zależność sądów od pola percepcyjnego – konkretyzm spostrzegania,
- trudności w uchwyceniu związków przyczynowo – skutkowych zachodzących w materiale percepcyjnym.

Deficyty w strukturze pamięci powodują:

- wolne tempo zapamiętywania,
- trudności lub brak możliwości zapamiętywania logicznego,
- trudności w ustalaniu i zapamiętywaniu związków między fragmentami tekstu.

Zaburzenia w komunikacji werbalnej są spowodowane:

- opóźnionym rozwojem mowy,
- małym zasobem słownictwa nabytym w toku rozwoju,
- posługiwanie się schematycznymi, uproszczonymi i agramatycznymi komunikatami werbalnymi,
- trudnościami w rozumieniu wartości znaczeniowej słów – pojęć.

Zaburzenia w rozwoju emocjonalnym są spowodowane:

- zależnością emocji od aktualnej sytuacji i wydarzeń życiowych (brak myślenia o przeszłości i przyszłości),
- małym zróżnicowaniem przeżyć emocjonalnych,
- często nieadekwatnymi do sytuacji przeżyciami emocjonalnymi,
- ograniczeniem lub brakiem emocji złożonych wyzwalanych przez poznawczą działalność eksploracyjną.

W procesie uczenia się można zauważyć:

- wolne tempo uczenia się,
- mała wrażliwość na upływający czas przeznaczony na wykonanie zadania,
- niedostępność treści abstrakcyjnych,
- dominacja pamięciowej formy uczenia się,
- zmniejszony udział czynnika werbalnego,
- mniejsza trwałość nabytych umiejętności i wiadomości,
- trudniejsze wygaszanie utrwalonych reakcji nieakceptowalnych społecznie,
- trudności w dostosowaniu reakcji do zmieniających się bodźców,
- zmniejszone wykorzystywanie poprzednich doświadczeń w bieżącym procesie uczenia się,
- chaos, brak planu w nabywaniu złożonych form zachowania się,
- niedostępność niektórych form uczenia się np. poprzez rozwiązywanie problemów,
- trudności w aktywizowaniu uwagi dowolnej.

Objawy towarzyszące

W obrazie klinicznym upośledzenia umysłowego mogą występować objawy towarzyszące, które nie są charakterystyczne tylko dla osób z tej populacji (czyli mogą występować u osób z upośledzeniem umysłowym jak i osób bez cech upośledzenia). Strukturę możliwych dodatkowych objawów współwystępujących mogą tworzyć patologiczne cechy rozwoju fizycznego (w budowie ciała, motoryce, funkcjonowaniu układu nerwowego) oraz rozwoju społeczno – emocjonalnym. Są to:

- wzmożona pobudliwość emocjonalna, drażliwość, wybuchy afektywne,
- wahania nastroju (nastój nadmiernie obniżony lub podwyższony),
- rozhamowanie psychoruchowe – stany nadmiernego pobudzenia, zachowania przymusowe o charakterze natręctw,
- stereotypowe, powtarzające się zachowania,
- aktywność patologiczna popędów: samouszkodzenia, działania niszczycielskie, masturbacja w dowolnym miejscu, jedzenie substancji nie będących pokarmem,
- zaburzenia nastroju, lęki o charakterze napadowym,
- wady narządu wzroku i słuchu,
- dysplastyczna budowa ciała,
- wady rozwoju kończyn: brak kończyn, nieprawidłowy rozwój kończyn,
- zaburzenia endokrynologiczne,
- wady rozwojowe układu kostnego np. makrocefalia i mikrocefalia,
- wady rozwojowe układu sercowo – naczyniowego,
- wady rozwojowe narządów płciowych np. spodziectwo, zrośnięcie pochwy, hermafrodytyzm (obojnactwo),
- wzmożone ciśnienie śródczaszkowe, zaburzenia funkcji ośrodków wegetatywnych międzymózgowia z takimi objawami jak: wielomocz, zaburzenia łaknienia.

Upośledzenie umysłowe u dzieci – niepokojące objawy mogące świadczyć o opóźnieniu w nabywaniu umiejętności

Wiek niemowlęcy i poniemowlęcy: obecność wad rozwojowych, brak lub niewielkie zainteresowanie otoczeniem, brak zróżnicowanej reakcji na matkę i osoby obce, opóźniony rozwój czynności siadania, chodzenia oraz komunikacji werbalnej.

Wiek przedszkolny: mała aktywność lub nadmierna ruchliwość, trudności w koncentracji uwagi, brak zdolności przechowywania i wykorzystywania nabytych doświadczeń, zaburzony i opóźniony rozwój mowy, brak funkcji znaczeniowej mowy, trudności w rozumieniu

związku między nazwą a przedmiotem, nieadekwatne posługiwanie się zabawkami, trudności w rozumieniu obowiązujących reguł zabawy, jednostronność i monotoność zabaw, brak lub mała ciekawość poznawcza (dziecko nie zadaje pytań: po co?, dlaczego?).

Wiek szkolny: trudności i niepowodzenia dydaktyczne, mały zasób wiadomości ogólnych i programowych, trudności w opanowaniu umiejętności czytania, pisania i liczenia, trudności w rozumieniu reguł gramatycznych i działań matematycznych, słaby rozwój myślenia pojęciowego, trudności w rozumieniu i zapamiętywaniu abstrakcyjnego systemu wiedzy zorganizowanej w ramach nauczania przedmiotowego.

Źródło:

Siwek S. (2006). „Upośledzenie umysłowe” w: „Neuropsychologia kliniczna dziecka”, red.: Borkowska A. R., Domańska Ł., Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.

Meyer R. (2003). „Psychopatologia”. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.

Kendall P.C. (2004). „Zaburzenia okresu dzieciństwa i adolescencji”. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.

Opracowała mgr Wioletta Florek